

موضوع: نقش پلیس در پیشگیری از جرائم در فضای مجازی

نویسنده: فاطمه شادکام^۱

چکیده

توسعه فناوری، اینترنت و ارتباطات با در نوردیدن ثغور، عرصه نوینی از فعالیت های انسانی را باز کرده و موجب تضعیف مشروعیت قوانین بر اساس مرزهای جغرافیایی شده است. پدیده حاضر، مرز جدیدی میان دنیای سایبری و دنیای حقیقی به وجود آورده که تهدید بزرگی در مقوله فقدان قانون و عدم امکان اجرای تمام و کمال قانون، احساس می شود. چند دهه ای است رشد دانش و آگاهی عمومی و گسترش همه جانبه تحولات در جوامع ملی و محیط جهانی از سرعت، وسعت و شدت بیشتری برخوردار گردیده به نحوی که حجم فزاینده ای از اطلاعات مورد نیاز جامعه امروزی، با استفاده از فناوری های پیشرفته، از جمله رایانه و شبکه های مرتبط با آن تولید، ذخیره ارسال و توسعه می یابد. بی تردید، عمده ترین دلیل شکل گیری این دنیای جدید، رهایی از این قالب خاکی بوده است که محدودیت ها و موانع، بشر را بر آن داشت تا به آرمان خود که دستیابی به دنیایی بی مرز است، دست یابد. گستره ی بی پایانی از فرصت های منحرفانه و مجرمانه را نیز فراهم آورده است. در عین حال، فناوری اطلاعات و ارتباطات، جامعه جهانی را به طور بنیادین دستخوش تغییر و تحول نموده و در پرتو آن توانمندی هایی برای پیشبرد بهینه امور در اختیار دارد که بستر را ناگزیر از به کارگیری بدون تبعیض و فراگیر آن در روابط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی و حتی نظامی نموده و آن ها را تحت تاثیر و سیطره خود قرار داده است. یافته ها نشان می دهد که پلیس برای دستیابی به یک الگوی مناسب پیشگیری از وقوع جرائم سایبری، علاوه بر ضرورت ملاحظه دقیق ویژگی های خاص و منحصر به فرد فضای سایبر، می تواند به الگوهای پیشگیری از وقوع جرائم مرسوم نیز اعتنا کند از میان الگوهای گوناگون پیشگیری وضعی و اجتماعی از جرائم به دلیل انعطاف پذیری و جامعیت لازم می تواند مورد توجه قرار گیرند.

کلید واژه: تربیت، پلیس، پیشگیری، پیشگیری وضعی و اجتماعی، فناوری اطلاعات.

بشر در طول حیات خود اعصار گوناگونی را پشت سر گذاشته که هر یک از آن ها با الهام از تحول عظیمی که در آن عصر پدید آمده، گامی از رشد و تکامل بشری را رقم زده است و عصر حاضر به عنوان نقطه عطف تحولات جوامع بشری به عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات نام گرفته است. چند دهه ای است رشد دانش و آگاهی عمومی و گسترش همه جانبه تحولات در جوامع ملی و محیط جهانی از سرعت، وسعت و شدت بیشتری برخوردار گردیده است روند توسعه جهانی، عصر صنعتی را پشت سر نهاده و در حال گذر به عصر فرا صنعتی، جامعه اطلاعاتی مدیریت دانش، جهانی شدن ارتباطات و انفجار اطلاعات می باشد. فناوری اطلاعات در همه دستگاه های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مدیریتی، جنبه کاربردی پیدا نموده و پیشران توسعه خدمات و دستگاه های مبتنی بر فناوری در محیط های مجازی و غیر مجازی شده است. این فناوری نو ظهور و عام، نقش با اهمیتی در گسترش و شفافیت اطلاعات ایفا نموده و عامل موثری در بهبود سطح زندگی، رفاه عمومی، صداقت و عدالت اجتماعی در جوامع پیشرفته شده است. افزایش فضای مجازی با برخورداری از ویژگی های منحصر به فرد امکان هنجارشکنی را به تمامی نقاط دنیا گسترش داده و هم چنین با گمنام سازی کاربردهای سایبری، امکان شناسایی هویت هنجارشکنان و تعقیب آن ها را با مشکلات جدی مواجه کرده است. (جلالی فراهانی، ۱۳۸۷)

بی تردید این وضعیت بیم و امیدهایی را بر می انگیزد اما آنچه مسلم است این است که بهره برداری صحیح و سودمند از این فضا مستلزم رعایت هنجارهایی است که تخطی از آن ها می تواند باعث آسیب هایی شود و برخی از آن ها حتی مستوجب جرم انگاری و مجازات گردند.

معرفی و شناخت پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات

با پیشرفت و توسعه‌ی روز افزون زیر ساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشورها، وابستگی و افزایش کاربران و استفاده کنندگان از اینترنت و سایر فناوری های اطلاعاتی، ارتباطی، مخابراتی، نظیر خطوط تلفن های ثابت و همراه شبکه های دیتای کشوری و محلی و ارتباطات ماهواره ای، از جمله دلایلی است که از سالیان پیش، لزوم ایجاد و توسعه ساز و کار برای تامین امنیت در فضای تولید و تبادل اطلاعات نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران احساس شده است. هم چنین ویژگی غیر مادی و ناملموس بودن ادله دیجیتالی به طور یقین افرادی سودجو و فرصت طلب نیز برای فراگیری دانش در صدد سوء استفاده از فناوری می باشند که این افراد سود جو امکاناتی را که توسعه فناوری برای جامعه بشری به ارمغان می آورد دست خوش امیال و اغراض خود ساخته و باعث ایجاد شبهه و تردید برای استفاده صحیح از این امکانات و فناوری شده اند. تا جایی که امروزه توجه دولتمردان، حقوقدانان و متخصصین در امر فناوری را به خود معطوف کرده اند. با این اوصاف و با توجه به آنچه بیان شد توسعه خدمات الکترونیک در کشور نظیر دولت الکترونیک، بانکداری الکترونیک، تجارت الکترونیک، آموزش الکترونیک و سایر خدمات از این دست، لزوم ایجاد پلیس تخصصی در مجموعه ناجا را برای تامین امنیت و مقابله با جرائمی که در این فضا به وقوع می پیوندند آشکار می کند. از سوی دیگر رشد قارچ گونه ی جرائم در حوزه ی فناوری تولید و تبادل اطلاعات کشور مثل کلاه برداری های اینترنتی، جعل داده ها و عناوین، سرقت اطلاعات، تجاوز به حریم خصوصی اشخاص و گروه‌ها، هک و نفوذ به سامانه های رایانه ای و اینترنتی، جرائم اخلاقی و برخی جرائم سطح بالای فناوری را داشته باشد به وجود آید بر همین مبنا و با توجه به تصویب قانون جرائم رایانه ای در مجلس شورای اسلامی و لزوم تعیین ضابط قضایی برای این قانون و نیز مصوبات دولت جمهوری اسلامی ایران مبنی بر تشکیل پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات در بهمن ماه ۱۳۸۹ به دستور فرمانده ی محترم نیروی انتظامی ایران پلیس فتا تشکیل گردید.

نتایج این مطالعه نشان می دهد که آموزش تخصصی به افسران پلیس در خصوص اینترنت و رایانه باعث خواهد شد تا نقش پلیس کار آمدتر جلوه کند هم چنین پلیس می تواند با بهره گیری از آموزه های جرم شناسی سایبری و انواع پیشگیری ها از طریق آموزش همگانی، افزایش خطرات ارتکاب جرم، کاهش

جاذبه های آماج ها، گشت زنی در محیط سایبر و به کارگیری نرم افزارهای تخصصی اعلام خطر و سایر تدابیر نظارتی به مقابله و پیشگیری جرائم سایبری پردازد.

هدف از تشکیل پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات می توان تامین امنیت فضای مجازی، صیانت از هویت دینی ، ملی و ارزش های انسانی در جامعه ، حفظ حریم خصوصی و آزادی مشروع، صیانت از منافع، اسرار و اقتدار ملی در فضای تولید و تبادل اطلاعات ، ممانعت از تعرض به ارزش ها و هنجارهای جامعه، حفظ زیر ساخت های حیاتی کشور در مقابل حملات الکترونیک، اعتماد و آسودگی خاطر آحاد شهروندان جامعه برای انجام تمامی امور قانونی از جمله فعالیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به منظور صیانت از حاکمیت و اقتدار ملی دانست در اینجاست که نقش پلیس و اهمیت آن به عنوان نهاد برقرار کننده نظم و امنیت اجتماعی و مسئول پیشگیری و کشف جرائم در جامعه مطرح می شود (افتخاری و یوسفی ، ۱۳۹۶، ص ۴ و ۵)

پیشگیری از جرم در اسلام

پیشگیری از جرم همواره یکی از موضوعات اساسی و مهم در زندگی بشری بوده که در طول تاریخ به شیوه های مختلف اعمال گردیده است. در گذشته غالباً به عنوان تنها راه کار مبارزه علیه بدی و به تعبیر صحیح تر جرم تلقی می شد و شدت و قاطعیت در اجرای آن را موجب کاهش بزهکاری می دانستند. البته در مکاتب الهی شیوه های ترکیبی علاوه بر مجازات مورد تاکید بوده است. یکی از عواملی که در پیشگیری و یا کاهش جرم و کجروی اجتماعی، تاثیر به سزایی دارد دین داری و ایمان به خداوند است « هنگامی که آدمی دور از چشم آشنایان و همسایگان و دیگران است نه قانون و نه افکار عمومی و نه هیچ چیز اجتماعی دیگر، کارهای وی را کنترل نمی کند. بلکه در این حالت کنترل کار در پرتو ایمان به قدرتی صورت می گیرد، که همه مکان ها و زمان ها شاهد آدمیان است و به رفتار پسندیده و نیک پاداش می دهد و بدی و گناه را مجازات می کند».

برای درک بهتر مفهوم و کارکرد تدابیر پیشگیرانه اجتماعی می توان از نگاه سه عنصری جرم شناسانه به جرم بهره برد. بسیاری از دانشمندان حقوق کیفری معتقدند جرم از سه عنصر قانونی، مادی، معنوی تشکیل شده است یعنی تا زمانی که فعل یا ترک فعلی در مجموعه قوانین لازم الاجرائی جزایی پیش بینی نشده باشد و یک انسان واجد شرایط مصرح در قانون با قصد مجرمانه اش مرتکب آن نگردد جرمی محقق نشده است گروهی از جرم شناسان نیز معتقدند برای تحقق یک جرم باید ۳ عنصر به عنوان قاعده مثلث جرم با یکدیگر جمع شوند که عبارت هستند : از انگیزه ، فرصت و ابزار (شیندر ، ۲۰۰۲) انگیزه با قصد مجرمانه متفاوت است و در واقع هدف ارتکاب آن را تشکیل می دهد و به نحوی پیشگیری اجتماعی، رویکردی بزه دید محور یا آماج محور دارد.

نقش پلیس فتا در پیشگیری وضعی از جرائم سایبری

مبنای پیشگیری وضعی بر این فرض استوار است که یک انسان متعارف در همه زمینه ها خواسته یا ناخواسته به طور منطقی و حساب شد عمل شده عمل کرده و از خطرات شدید دوری می کند یعنی در صورتی تن به خطر می دهد که عایدات یا منافع حاصل از آن عمل، ارزشمند باشد. حال اگر این فرض در مورد مجازات درست باشد می توان گفت: اگر به هر شکل بتوان خطرپذیری جرم را افزایش داد یا جاذبه و منفعت حاصل از آن را کاهش داده یا از بین برد قاعدتاً مجرمان بالقوه از ارتکاب جرم منصرف می شود و یکی از اهداف مهم پیشگیری وضعی، تاثیرگذاری مستقیم بر گزینش مجرم و تغییر عقلانیت اوست. رونالد کلارک جرم شناس معروف پیشگیری وضعی را شامل تدابیری به منظور کاهش فرصت های مجرمانه می داند که ؛ اولاً ، به سوی اشکال خاصی از جرائم معطوف شده اند. ثانیاً : شامل مدیریت ، طراحی و دستکاری در محیط به صورت نظام مند و دائمی می باشند و در نهایت، برای دشوارتر و پر خطر تر کردن ارتکاب جرم یا کاهش منافع به دست آمده از آن استفاده می شود (کلارک ، ۱۹۹۷)

نقش پلیس فتا در فرآیند پیشگیری، کشف و کنترل جرائم سایبری

با توجه به اهمیت روز افزون سیاست پیشگیری از جرم در کشورهای در حال توسعه و تاثیر آن در پایش (کنترل) نرخ جرم کشورها در سال های اخیر، به بسط قانونی و اجرایی این سیاست در درون دستگاه قضایی و انتظامی روی آورده اند با وجود این، برای رسیدن به تاثیرات ثمر بخش برنامه های پیشگیرانه باید گام های بسیار مهمی برداشته شود و سرمایه اجتماعی دستگاه های متوالی عدالت کیفری تقویت گردد و مشارکت فعال تری با نهادهای مدنی ایجاد شود. به موجب ماده ۲۸ از فصل دوم قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۴ / ۱۲ / ۱۳۹۲، ضابطان دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان در کشف جرم، حفظ آثار و علائم و جمع آوری ادله وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، تحقیقات مقدماتی، ابلاغ اوراق اجرای تصمیمات قضایی به موجب قانون اقدام کنند از آن جا که پلیس باید همواره جلوتر از زمان حرکت کند و آمادگی های لازم را برای رویارویی با ناامنی های احتمالی آینده را داشته باشد. از این رو با توجه به این نقش حساس می توان پلیس را مهم ترین عامل پیشگیری از جرم به شمار آورد. تعامل و همکاری موثر میان پلیس و سازمان های مختلف می تابند در جهت نیل به اجرای ساختن فرآیند پیشگیری از جرائم به ویژه جرائم سایبری کمک کند. مع الوصف وجود پلیس در جامعه هم پیش رویدادی است هم پس رویدادی؛ به نحوی که صرف احساس این موضوع که در فضای مجازی، پلیس تخصصی به نام پلیس فتا وجود دارد که باعث می شود هزینه ارتکاب جرم برای مجرمین بیشتر و عملاً جذابیت و تمایل ارتکاب جرم و انگیزه ارتکاب جرم کاهش یابد. از سوی دیگر پلیس تخصصی فتا با توجه به رشد فناوری و به موازات آن، افزایش بی رویه جرم و الکترونیکی بودن ارتکاب آن در فضای مجازی، توانسته با بهره گیری از آموزه های جرم شناسی آموزش همگانی، تدابیر نظارتی و استفاده از نرم افزارهای تخصصی پلیس در نقش ضابط در کشف پیشگیری و پی جویی از وقوع جرائم به عنوان حافظ نظم و امنیت در این حوزه، نقش موثرتری ایفا نماید.

نتیجه گیری

زندگی بشر از عصر تولید انبوه به عصر ارتباطات و اطلاعات ارتقاء یافته و حرکت تکاملی کشورهای جهان به سوی جوامع اطلاعاتی و دانش بنیان، کلیه فرآیندها و فعالیت های اقتصادی، فرهنگی، صنعتی، سیاسی و روابط اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده است. چارچوب تشکیل دهنده این عنصر را تولید پردازش، انتقال و مدیریت اطلاعات و ارتباطات به منظور ایجاد پایگاه های دانش و معرفت فردی گروهی و سازمانی تشکیل می دهد و لذا فناوری اطلاعات را که شامل فناوری های به کار گرفته شده در فرآیند مذکور می باشد برای جوامع بشری به عنوان عامل حیاتی و تعیین کننده مطرح ساخته است به طوری که این فناوری، انحصار رسانه ای را میان برداشته و با ایجاد امکان تعامل میان افراد و گسترش افکار را موجب گردیده است. از آن جه این پدیده، شگفت انگیز از همان بدو تولد در دسترس همگان قرار گرفت و هر کس مطابق اغراض و مقاصد خود از آن سود می جست و نتیجه آن شد که بعضی از این بهره برداری ها جنبه سوء استفاده به خود گرفت. پلیس برای دستیابی به یک الگوی مناسب پیشگیری از وقوع جرائم سایبری علاوه بر ضرورت ملاحظه دقیق ویژگی های خاص و منحصر به فرد فضای سایبر می تواند به الگوی پیشگیری از وقوع جرائم مرسوم نیز اعتنا کند از میان الگوهای گوناگون پیشگیری وضعی و اجتماعی از جرائم به دلیل انعطاف پذیری و جامعیت لازم می تواند مورد توجه قرار گیرد به ویژه تدابیر پیشگیرانه وضعی که عمدتاً عمل گرا و نظری و صیغه فنی دارند به خوبی می تواند با تدابیر فنی قابل اتخاذ توسط پلیس در این فضا، سازگاری یابند از سوی دیگر رفع انگیزه ها مجرمانه و منحرفانه از دیگر روش های پیشگیرانه ای است که با پیشگیری اجتماعی صورت می گیرد که در عین حال این پیشگیری نیازمند سیاست گذاری و همکاری همه جانبه در سطح کلان می باشد.

فهرست منابع

- ۱- جلالی فراهانی، امیر حسین و باقری اصل، رضا (۱۳۸۴) فرهنگ توصیفی علوم جنایی، چاپ اول، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات کاربردی کشف و جرائم و امنیت معاونت آگاهی ناجا.
- ۲- نجفی ابرند آبادی، علی حسین (۱۳۸۲) تقریرات درس جامعه شناسی جنایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، مجتمع آموزش عالی قم.
- ۳- محمد نسل، غلامرضا (۱۳۸۷) پلیس و سیاست پیشگیری از جرم، تهران: انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- ۴- درویشی، محمد (۱۳۹۶) نقش پلیس در پیشگیری از جرائم، مجموعه مقالات تصویب شده در SID.
- ۵- یوسفی، سهیل و افتخاری، علی (۱۳۹۶) نقش پلیس فتا در پیشگیری از جرایم فضای مجازی، مجموعه مقالات ثبت شده در ISC (نورمگز)
- ۶- بیات، بهرام (۱۳۸۷) پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی.
- ۷- لاررز، کریستین (۱۳۷۵) سیاست جنایی، ترجمه دکتر نجفی ابرند آبادی، نشر یلدا.
- ۸- شبستری، سعدالدین محمود (۱۳۶۱)، مثنوی گلشن راز، بی جا: انتشارات طهوری.
- ۹- عامری، آرزو (۱۳۹۸) جایگاه پلیس در پیشگیری از جرائم سایبری و اینترنتی، تهران، انتشارات قانون یار.
- ۱۰- فتحیان، محمد (۱۳۸۳)، مطالعه الگوی مطلوب سواد رایانه ای برای معلمان متوسطه در ایران، مجموعه مقالات دومین همایش آموزش های الکترونیکی دبیر خانه شورای عالی اطلاع رسانی.

۱۱- بولک، برنار (۱۳۹۵) کیفر شناسی، علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ ششم، تهران، انتشارات

مجد.

۱۲- فلچر، جورج (۱۳۸۴) مفاهیم بنیادین حقوق کیفری، مهدی سید زاده ثانی، مشهد: دانشگاه علوم

اسلامی رضوی، گروه پژوهشی.

۱۳- محسنی، منوچهر (۱۳۸۲) دوره حقوق جزای عمومی پدیده جنایی، ج اول، تهران، وزیری.